

različitih socijalizacijskih činilaca i perceptivnog okvira unutar kojeg se smještala bivša država, a ne korektnosti jednih a nekoektnosti drugih autora. Pritom naravno isključujemo one koji smatraju da »njihovi« ne mogu počinuti ratne zločine, ili one koji odbijaju uvažiti činjenice. A takvih ima na objema stranama. Knjiga Todora Kuljića značajan je doprinos prevrednovanju ratne i poslijeratne zbilje na ex-jugoslavenskim prostorima. Pisana je metodološki korektno, sadržajno iscrpno i stilski zanimljivo. Utoliko smatramo da je dobrodošla i u hrvatski javni i znanstveni prostor, kao poticaj za nastavak istraživanja tih događanja i oživljavanja dijaloga među do jučer zaraćenim stranama.

Dragutin Babić

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Katherine A. Lynch

**Individuals, Families, and
Communities in Europe, 1200–1800:
The Urban Foundations of Western
Society**

Cambridge: Cambridge University Press,
2003, 250 str.

Katherine A. Lynch, profesorica povijesti na Carneige Mellon Universityju u Pennsylvaniji u SAD-u, autorica je 37. knjige objavljene u biblioteci *Cambridge Studies in Population, Economy and Society in Past Time*. Ovaj rad iz područja povijesne demografije nova je interpretacija europske obitelji i društva, gdje se obitelj razmatra kao središte života civilnoga društva. Služeći se različitim primjerima iz europskih gradova, autorica objašnjava kako su žene i muškarci osnivali dobrovoljne udruge izvan obitelji koje su imale ulogu nadopune ili čak zamjene za solidarnost utemeljenu na srodstvu. Pokazuje kako su demografske, ekonomske,

vjerske i političke značajke europskoga urbanog društva ohrabrivale potrebu za kolektivnim organizacijama za uzajamnu zaštitu, te ponašanje žena i muškaraca u pokušaju ispunjenja tih potreba. Ukazuje na središnje mjesto koje su obiteljska pitanja imala u oblikovanju većih zajednica, od vjerskih zajednica reformacije do nacionalno »zamišljenih« zajednica Francuske revolucije.

Knjiga obuhvaća razdoblje od srednjeg vijeka do kraja 18. stoljeća, jer autorica smatra da su činioци koji su kombinirani kako bi kreirali zapadni obrazac obitelji i strukturu zajednice počeli poticati i oblikovati europsku kulturu i društvo već u 13. stoljeću. Većina primjera potječe iz povijesti Francuske, Engleske, Italije, Njemačke, Nizozemske, Belgije, Luksemburga i Španjolske, a isključene su zemlje Istočne Europe. Autorica ističe kako se usmjerila na te dijelove Europe zbog svojega odlična poznavanje tog prostora, ali i velika utjecaja urbanizacije u tom dijelu Europe, kao i zbog određenih ključnih demografskih i političkih činilaca koji su vrlo različito oblikovani u Zapadnoj i Istočnoj Europi.

Knjiga se sastoji od uvoda, pet poglavlja i zaključka. U prvom poglavlju pod naslovom »Temeljne značajke europskih urbanih naselja«, autorica razmatra osnovne demografske i ekonomske činioce urbanih naselja u kojima su se razvijali različiti oblici obitelji i zajednice. Nadalje analizira važnost migracija i visokog mortaliteta u oblikovanju gradskoga demografskog sustava, ženidbeni sustav i odnos spolova. Dok su manji gradovi privlačili migrante iz neposredne okolice, veliki su gradovi imali znatno veće područje iz kojeg je izvimala migracija. Primjerice, u 16. st. dvije trećine migranata došlo je u London s udaljenosti veće od 80 milja. Česte epidemije u gradovima privremeno su razarale demografski i ekonomski sustav, ali isto tako, zbog intenzivna doseljavanja nakon prestanka epidemije, po pravilu se broj stanovnika naglo povećao. Zbog visokih

stopa smrtnosti u dječjoj dobi, manje od 50% djece preživjelo je do ženidbene dobi. Osim toga, viša je smrtnost bila među mladim odraslim doseljenicima nego među autohtonim gradskim stanovnicima, zbog njihova slabijeg imuniteta. Kod analize ženidbe/udaje Lynch navodi više primjera koji potkrepljuju njezinu tezu da su se žene iz viših klasa udavale u mlađoj dobi nego siromašne žene. Autorica sugerira da su strukturne značajke gradskih demografskih režima pmo gle smanjenju veličine kućanstava i srodničkih skupina, i tako mnoge pojedince i obitelji u gradu izložili društvenoj i financijskoj ranjivosti u »važnim životnim situacijama«. Među radničkom i srednjom klasom bilo je uobičajeno da žene rade izvan kuće, dok žene iz patricijskih obitelji nisu radile, ali one su u gradovima bile u manjini. Status žena na gradskom tržištu radne snage mijenjao se ovisno o vremenu i prostoru. Na njega su najviše utjecale mogućnosti kontrole pristupa poslovima od strane organiziranih skupina zaposlenih muškaraca i gradske vlasti. Komparativna studija statusa žena pokazuje kako su neudane i udane žene uživale veću autonomiju u gradovima sjeverne u odnosu na gradove južne Europe. Nadalje se u poglavlju raspravlja o glavnim oblicima kućanstva i obitelji, tipičnima za urbanu Europu. Većina gradskih stanovnika živjela je s nekoliko drugih ljudi u tzv. Nuklearnim obiteljima i kućanstvima (tzv. Plebejski model). Iako se autorica pretežno bavi dominacijom relativno malih nuklearnih kućanstava u gradu, razmatra i vrste patricijskih kućanstava koja su imala više članova i jače veze te istražuje obrasce života u susjedstvu koji odgovara obama obiteljskim oblicima. U globalu gradsko kućanstvo srednjovjekovne i ranomoderne Europe bilo je nuklearno u strukturi te imalo mali broj djece i ukupno mali broj članova.

Drugo poglavlje, »Crkva, obitelj i veze duhovnog srodstva«, predočava temeljne vjerske vrijednosti i oblike organiziranoga života u srednjovjekovnoj i Europi u ranome

modernom razdoblju. Srednjovjekovne i rano moderne gradove Zapadne Europe, osim visokih stopa smrtnosti i velikog broja doseljenika, karakterizirale su male obitelji i velik broj samaca, te se stvorila potreba za udrugama koje mogu pomoći zaštititi pojedinca i kućanstva u određenom trenutku. Lynch pokazuje iskustva laika udruženih u dobrovoljne organizacije, često oblikovane prema uzoru na obitelji. Pridruživanje tim udrugama omogućilo je samcima ili obiteljima da smanje nesigurnost koju bi možda iskusili u normalnom životnom ciklusu. U ovom poglavlju autorica otkriva razvoj kršćanske ideje o zajednici, obitelji, bračnim vezama, ali i napore Crkve da uzdigne veze duhovnog srodstva na jednaku ili višu razinu u odnosu na rodbinske veze. Pokazuje kako je Crkva veze »izmišljenog srodstva« koristila da sagradi veze solidarnosti među pojedincima, a sve to u svrhu uvođenja višeg stupnja mira i reda, što je imalo vitalno značenje za opstanak Crkve kao organizacije. Pripadnici svećenstva koji su postali duhovni savjetnici muškaraca i žena višeg staleža koristili su svoj utjecaj kako bi širili ideju Crkve o obiteljskim idealima. U poglavlju se detaljno analiziraju dva pokreta koja pokazuju kako su gradski stanovnici koristili klerikalne modele u izgradnji mreže zajednica koje bi im pomogle da se suoče s praktičnim problemima u gradskom životu. Pokret gradskih žena, tzv. kršćansko sestrintstvo, i sudjelovanje žena i muškaraca u bratstvima, sugerira da su te zajednice nadopunjavale, ponekad čak i zamjenjivale, krvne veze.

U trećem poglavlju pod naslovom »Milosrđe, pomoć siromašnima i obitelj u vjerskim i gradskim zajednicama«, autorica objašnjava osnovna obilježja gradskog sustava pomoći siromašnima u Zapadnoj Europi u razdoblju od srednjeg vijeka te kroz razdoblje protestantske reformacije. Počinje s raspravom o ideji milosrđa i središnjoj ulozi pomoći siromašnima koju je ona imala u oblikovanju gradskih i vjerskih zajednica od sred-

njeg vijeka do protestantske reformacije u 16. stoljeću. Autorica objašnjava dugotrajno sudjelovanje svjetovnih autoriteta i laika u pomoći siromašnima u gradovima Zapadne Europe, te opću suradnju gradskih i vjerskih autoriteta na tom pitanju. Diskusija o reformaciji, posebice u područjima pogođenim reformacijom protestantizma, osigurava mogućnost istraživanja nekih tenzija koje mogu narasti između onih koji su podupirali građanski model zajednice, prema kojemu sve kuće siromašnih imaju pravo na pomoć, i onih koji žele oblikovati intenzivniju, usko povezanu zajednicu pojedinaca čija su prava bila utemeljena više na vjerovanju i ponašanju nego na stambenom statusu. Napetosti između građanskoga i vjerskog modela zajednice razvile su se posebice u mnogim gradovima u 16. stoljeću, gdje je jačao kalvinizam koji je dominirao tijekom tzv. Druge reformacije.

U četvrtom se poglavlju, »Pojedinci, obitelji i zajednice u urbanoj Europi protestantske i katoličke reformacije«, raspravlja o odnosima pojedinaca, obitelji i zajednice, istražujući kućni život i obiteljske uloge pojedinaca te njihov utjecaj na izgradnju građanskih i vjerskih zajednica u protestantskim i katoličkim područjima u 16. i 17. stoljeću. Lynch analizira slabljenje statusa žena na tržištu rada koje se odvija istodobno s jačanjem utjecaja udruga muških radnika. Sve češće rasprave o važnosti ženskog rada u kući stvaraju potrebu da gradske vlasti i protestantski reformatori reguliraju odnose unutar obitelji s obzirom da oni utječu na obiteljske odnose i izgradnju nove vjerske zajednice. U katoličkoj Europi crkvena je politika znatno otežala mogućnost da žene vjernice vode život izvan formalne i zatvorene zajednice. Međutim, žene su koristile osobno iskustvo i autoritet kako bi obranile svoje mjesto u javnom životu civilnoga društva.

Peto poglavlje »Stvaranje 'zamišljene zajednice': pomoć siromašnima i obitelj tijekom Francuske revolucije« pokušava istražiti obitelj i zajednicu u gradu da bi razumjela Fran-

cusku revoluciju 1789.–1794. Iako neki promatrači ispravno identificiraju obiteljski utemeljen sustav nacionalne pomoći siromašnima koji su razvili francuski revolucionari kao preteču socijalne pomoći moderne Europe, autorica pokazuje kako su revolucionari koristili stariji, građanski model kućne pomoći siromašnima da sagrade novu zajednicu na razini same nacije.

Ova knjiga posebno će biti zanimljiva povijesnim demografima, ali i ostalim stručnjacima zainteresiranim za nastanak i razvoj dobrovoljnih udruga te socijalne pomoći na prostoru Zapadne Europe. S obzirom na sličnost društvenih procesa i ekonomskog razvoja u zemljama kojima se rad pobliže bavi, mišljenja smo da bi usporedba s nekim od procesa razvitka dobrovoljnih udruga i oblika pomoći siromašnima u zemljama Istočne Europe dala knjizi određenu dinamiku. Pristup problemu na takav način bio bi znatno zanimljiviji istraživačima na našem prostoru.

Sanja Klempić

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Anthony D. Smith

Nacionalizam i modernizam: kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma

Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2003, VIII, 291 str.

Pet godina poslije izvornoga izdanja u hrvatskome se prijevodu pojavila knjiga Anthonyja D. Smitha *Nationalism and Modernism: A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. Unatoč zakašnjenju, s obzirom na nedostatak takva pregleda na hrvatskome, valja pozdraviti odluku izdavača da prevede i objavi knjigu koju je autor posvetio svojim studentima, za koje kaže da